

הרשות השופטת בישראל

השופט יעקב צמח (ירושלים, תשנ"ג)¹

אריאל בנדור*

1. הספרייה המשפטית בישראל אינה עשירה בספרי משפט, המיועדים לציבור המשכיל בכלל, ולא-דווקא למשפטנים מקצועיים או לסטודנטים למשפטים. אל הרשימה המצומצמת של ספרים כאלה² הצטרף עתה חיבורו של ד"ר יעקב צמח, שופט בית-המשפט המחוזי בירושלים, "הרשות השופטת בישראל".

החיבור מכיל מידע חשוב ומעניין בנושאים העומדים ביסוד משפטה של המדינה. הוא אינו מצטמצם בתיאור המבנה הפורמלי של הרשות השופטת. הוא כולל גם תיאור כללי של שיטת המשפט של מדינת ישראל, רשויות השלטון העיקריות במדינה ויחסי-הגומלין שבין הרשות השופטת לבין הרשויות האחרות. הוא מתמקד בתיאור פעילותו של בית-המשפט הגבוה לצדק ותרומתו הדומיננטית לפיתוח עקרונות-היסוד של המשפט הציבורי – החוקתי והמינהלי – של מדינת ישראל, שהצגתם עומדת במרכז החיבור.

2. הישגו המרשים של השופט צמח הוא בהצגתן הבהירה והתמציתית של סוגיות רבות ומורכבות. בחיבור המיועד לציבור הרחב נודעת חשיבות מיוחדת לסגנון הכתיבה. ואכן, חיבורו של השופט צמח כתוב היטב. סגנונו רהוט ושווה לכל נפש. הכתיבה מצטיינת בתמציתיותה, והיא בחזקת מועט המחזיק את המרובה. בפחות ממאה עמודים, המודפסים באותיות מאירות-עיניים, כלולים במידה רבה של פירוט כמעט כל יסודותיו של המשפט הציבורי של מדינת ישראל, ובכלל זה שלבי ההתפתחות של הדין. בכך אין כדי לגרוע מבהירותם הרבה של הדברים, ואף לא מדיוקם.

* הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה.

1. י" צמח, הרשות השופטת בישראל (מהדורה מיוחדת לחנוכת בנין בית המשפט העליון בירושלים, המועצה הלאומית לקידום ערכי שלטון החוק והדמוקרטיה, תשנ"ג) (להלן: הרשות השופטת בישראל).

2. בין הספרים מסוג זה, אפשר לציין את הספרים הבאים: ז' סגל, דמוקרטיה ישראלית – עיקרים חוקתיים במשטר מדינת ישראל (תשמ"ח); ח' ה' כהן, המשפט (תשנ"א), שיידון להלן, בעמ' 533.

ההתמצאות בחיבור קלה מאוד. החיבור מורכב, לצד החלוקה הכללית לפרקים ולפרקי-משנה, מסעיפים ממוספרים, שלצד מרביתם כותרות מובלטות. אף כותרות המשנה שבגוף החיבור מובלטות כצבע. הערות-השוליים, כיאה לחיבור המיועד לציבור הרחב, מרוכזות בסוף החיבור, ולאחריון מפתח עניינים מפורט ונוח לשימוש.

3. חיבורו של השופט צמח הופיע במהדורה מיוחדת לרגל חנוכת הבניין החדש והמהודר של בית-המשפט העליון, והוא מתאפיין בתגיגיותו הרבה. תגיגיות זו אינה מתבטאת רק בעיצוב המהודר. היא ניכרת גם בבחירת הנושאים שבהם החיבור דן וכתוכן הדברים.

כאמור, יותר מכפי שהחיבור דן ברשות השופטת כשלעצמה, הוא מתמקד בעקרונות-היסוד החוקתיים של משטר המדינה ומשפטה. דומה כי כותרת החיבור – "הרשות השופטת בישראל" – מצטנעת קמעא, ובפועל דן החיבור בקשת נושאים רחבה מכפי שמשמע מכותרתו. בראשיתו מתאר החיבור את הרשויות השונות של מדינת ישראל. לאחר תיאור של הרשות השופטת – בתי-המשפט ובתי-הדין שמהם היא מורכבת והכללים העיקריים שעל-פיהם היא פועלת – פונה המחבר לבית-המשפט הגבוה לצדק. בהקשר של בית-משפט זה נדונים עקרונות-היסוד החוקתיים של מדינת ישראל, הביקורת השיפוטית על רשויות המדינה (ובכלל זה "עילות הביקורת השיפוטית") והיקף ההגנה על זכויות האדם בישראל.

מובן, כי כל מחבר רשאי לבחור לו את תחומי כתיבתו כראות עיניו. יחד עם זאת, הרשות השופטת אינה מופקדת על תחומים של משפט ציבורי בלבד. אני סבור, כי דווקא בחיבור המיועד לציבור הרחב והמוקדש, על-פי כותרתו, לרשות השופטת, מוטב היה שלא להזניח את תפקידיהם של בתי-המשפט ובתי-הדין בתחומים אחרים, הנוגעים לחייו של הפרט לא פחות מן התחום החוקתי והמינהלי. זאת ועוד: תרומתם של בתי-המשפט בכלל ושל בית-המשפט הגבוה לצדק במיוחד לפיתוח המשפט הציבורי בישראל אינה צריכה לגרוע מן ההבחנה החשובה שבין המשפט לבין בית-המשפט.³ על-כן היה מוטב, למשל, להבליט יותר את ההבחנה שבין חיבותיהן של רשויות ציבוריות לפעול בגבולות סמכויותיהן, לנהוג בשוויון, לקיים את כללי הצדק הטבעי ואף לקבל החלטות סבירות, לבין סמכויותיהם ותפקידיהם של בתי-המשפט המופקדים על הביקורת השיפוטית על רשויות המדינה. החובות המוטלות על רשויות ציבוריות עומדות כשלעצמן, ואין הן משמשות רק עילות לביקורת שיפוטית.⁴

מבחינת תוכן הדברים, מתבטא האופי התגיגי של החיבור במיעוטן של השגות, של המחבר או של אחרים, על התחיקה או על הפסיקה הקיימת, או הצבעה על קשיים ועל שאלות שפתרון אינו ברור. אמנם, ספר המיועד לציבור הרחב אינו מסגרת הולמת לפולמוסנות או להתמקדות בשאלות סבוכות, שהמומחים מתלבטים בהן. יחד עם זאת,

3. ראו א' ברק, "ההלכה השיפוטית והמציאות החברתית – הויקה אל עקרונות היסוד", ספר זוסמן (תשד"ס) 71, 81.

4. כפי שקרויה הפיסקה הרלוואנטית בחיבור. ראו הרשות השופטת בישראל, 54-56.

נראה לי, כי דווקא בחיבור המבליט את יסודות הדמוקרטיה והפלורליזם שעליהם מבוססת המדינה, לא היה זה פסול או מיותר להרבות יותר בציון ביקורת וחילוקי-דעות מהותיים, הקיימים בנושאים הגדונים בחיבור. אף איני רואה מניעה, למרות המסגרת הממלכתית שבה החיבור נכתב,⁵ מציון עמדתו האישית של המחבר, במידה שהיא שונה מן הדין הקיים.

4. לסיכום, חיבורו של השופט צמח הוא רב-ערך בהצגת יסודותיהם של משטר המדינה ומשפטה, ולא-דווקא בנוגע לרשות השופטת. בהערות הביקורתיות הספורות שציינתי אין כדי לגרוע מערכו. מן הראוי, שהחיבור לא יוותר במעמד של פרסום חגיגי בעל תפוצה מוגבלת, אלא ייעשה מאמץ להפיצו לציבור הרחב, כיאה לחיבור מן הסוג הנדון.

5. החיבור שיצא, כאמור, במהדורה מיוחדת לרגל חנוכת הבניין החדש של בית-המשפט העליון, נכתב ביוזמת המכון להשתלמויות שופטים בישראל ע"ש ד"ר יואל זוסמן ז"ל שליד בית-המשפט העליון בישראל.

